

Morfológia

Bevezetés

- **Morfológia:** szavakat és belső szerkezetüket tanulmányozza
- **Lexéma:** szó egy adott jelentésben
- **Lemma:** szótő (ragozatlan alak)
  - Főnév: alanyeset, egyes szám (*ház*)
  - Ige: jelen idő, kijelentő mód, E/3. (*megy*)
- **Szóalak:** egy lexéma (ragozott) alakja (*ment*, *házak*)

Hány szó van egy szövegben?

Az V. kerület mai döntése szerint a Kossuth téren kivágott fák kötelező pótlásaként Csepelen és a Tabánban fognak fákat ültetni.

- Attól függ, mi számít szónak...

Morféma és (allo)morfok

- Morféma: legkisebb nyelvi egység, mely önálló jelentéssel bír
- Morf: egy morféma felszíni (megjelenő) alakja
- Allomorf: azonos morfémának környezetfüggő változatai (*ban/ben, sátor/sátr*)

Szabad és kötött morfémák

- Szabad morféma: önállóan előfordulhat - lemmák, „rendes” szavak
- Kötött morféma: csak másik morfémával (szótőhöz kapcsolódva) fordulhat elő – toldalékok, speciális szavak (*batka*)

Affixumok

- Szótőhöz illesztett elemek
- Prefixum: szó elején
dis+regard
- Szuffixum: szó végén
ember+rel
- Circumfixum: szó elején és végén
leg+kövé+ebb

Affixumok

- Infixum: szó közepén
sulat – s+um+ulat („ír” – „írt”, tagalog)
- Interfixum: összetételekben (fúgamorféma)
Geburt + s + Tag
- Transzfixum
k-t-b „írás”
katab „írt”
ki'taab „könyv”
mak'taba „könyvesbolt”
  - Magyar? K-r-t

- Portmanteau morfolok: egynél több jelentést hordoznak elválaszthatatlanul

fut + unk (T/1. alanyi ragozás)

- Szuppletív alakok

went = goed

nincs = nem van

Toldalékolás

- **Inflexió:** nem változik a szófaj, jelentés alapvetően nem változik, új szóalakok jönnek létre
- **Deriváció:** változhat a szófaj, jelentés változik, új lexémák jönnek létre
- **Magyarban:**
  - Rag
  - Jel
  - Képző

szótő + képző(k) + jel(ek) + rag

Szóképzés

- Képzők a szótőhöz közvetlenül kapcsolódnak (vagy egy másik képző után)
- Összetett szavak
  - Endocentrikus: az egyik tag jelentése / szófaja meghatározó az egész jelentésének szempontjából (*csokinyúl* = *egyfajta nyúl*)
  - Egzocentrikus: egyik tag jelentése /szófaja sem releváns az egész jelentésének szempontjából (*hiszekegy*)

Képzők a magyarban 1

Tag	explanation	example	POS
FREQ	frequentative	gat	VERB → VERB
MEDIAL	medial	ódik	VERB → VERB
CAUS	causative	tat	VERB → VERB
PART	adverbial participle	va	VERB → ADV
PERF_PART	perfect adverbial participle	ván	VERB → ADV
IMPERF_PART	imperfect adjectival participle	ó	VERB → ADJ
FUT_PART	future adjectival participle	andó	VERB → ADJ
PERF_PART	perfect adjectival participle	ott	VERB → ADJ
NEG_PERF_PART	negative perfect adjectival participle	atlan	VERB → ADJ
GERUND	gerund	ás	VERB → NOUN
NEG_MODAL_PART	negative modal adjectival participle	hatatlan	VERB → ADJ
MODAL_PART	modal adjectival participle	ható	VERB → ADJ
REG_ACT	regular activity	kodik	NOUN → VERB
ABSTRACT	abstract	ság	NOUN → NOUN
MRS	mrs	né	NOUN → NOUN
DIMIN	diminutive	ka	NOUN → NOUN
ATTRIB	attributive	s	NOUN → ADJ
MET_ATTRIB	metonymical attributive	i	NOUN → ADJ
INAL_ATTRIB	inalienable attributive	jú	NOUN → ADJ
NEG_ATTRIB	negative attributive	talan	NOUN → ADJ
TYPE1	type1	szeru	NOUN → ADJ
TYPE2	type2	féle	NOUN → ADJ
TYPE3	type3	nemu	NOUN → ADJ
TYPE_RANK	type rank	rangú	NOUN → ADJ
NEG_ATTRIB2	negative attributive2	mentes	NOUN → ADJ
TYPE4	type4	fajta	NOUN → ADJ
LOC_INE	locative inessive	beli	NOUN → ADJ
QUANTITY	quantity	nyi	NOUN → NUM
ESS_FOR	essivus formalis	képpen	NOUN → ADV
COM	comitative	stul	NOUN → ADV
PERIOD1	period1	anként	NOUN → ADV
PERIOD2	period2	onta	NOUN → ADV
ACT	activity	oz	NOUN → VERB
ACT2	activity2	ol	NOUN → VERB

Képzők a magyarban 2

COMPAR	comparative	bb	ADJ → ADJ
SUPERLAT	superlative	leg-bb	ADJ → ADJ
SUPERSUPERLAT	supersuperlative	legesleg-bb	ADJ → ADJ
COMPAR_DESIGN	comparative designative	bbik	ADJ → ADJ
SUPERLAT_DESIGN	superlative designative	leg-bbik	ADJ → ADJ
SUPERSUPERLAT_DESIGN	supersuperlative designative	legesleg-bbik	ADJ → ADJ
MANNER	manner	lag	ADJ → ADV
MANNER	manner	an	ADJ → ADV
INTRANS_RESULT	intransitive resultative	odik/ul	ADJ → VERB
TRANS_RESULT	transitive resultative	ít	ADJ → VERB
MULTIPL-ITER	multiplicative iterative	szor	NUM → ADV
MULTIPL-ITER	multiplicative iterative	szoroz	NUM → VERB
ITER_ATTRIB	iterative attributive	szori	NUM → ADJ
MULTIPL_ATTRIB	multiplicative attributive	szoros	NUM → ADJ
MULTIPL	multiplicative	szorta	NUM → ADV
AGGREG	aggregative	an	NUM → ADV
FRACT	fractional	ad	NUM → NUM
ORD	ordinal	odik	NUM → NUM
DATE	date	odika	NUM → NOUN
ATTRIB	attributive	i	POSTP → ADJ

Inflexió

- **Rag: szó végén helyezkedik el (lezárja a szót), általában a szó mondatbeli szerepét határozza meg (szintaxis!)**
  - Esetragok: kb. 20
- **Jel: szó jelentését módosítja**
  - Birtokjel
  - Birtokos személyjel
  - Többes szám jele

1. Főnevek (Noun) – N

Pozíció	Attribútum	Lehetséges értékek	Kód	Toldalékok (jelek, ragok)	Példa
1	Típus	neutral	n		
2	Nem	-	-		
3	Szám	egyes (singular) többes (plural)	s p	Ø -k; -i, -ai/-ei, -jai/-jei; -ék	asztal(om) asztalok, asztalaim szomszédék
4	Eset	alany (nominative) tárgy (accusative) birtokos (genitive) részes(határozó) (dative) eszköz(határozó) (instrumental) "belső közelítő" (illative) "belviszony" (inessive) "távolító" (elative) "külső közelítő" (allative) "közelében levés" (adessive) "távolító külviszony" (ablativ) "ráhelyezés" (sublative) "rajtalevés" (superessive) "eltávolítás" (delative) "határ" (terminative) essive (essive-)formal temporalis causalis sociative factive distributive locativus	n a g d i x 2 e t 3 b s p h 9 w f m c q y u l	Ø -t Ø, -nak/-nek -nak/-nek -val/-vel -ba/-be -ban/-ben -ból/-ből -hoz/-hez/-höz -nál/-nél -tól/-től -ra/-re -n/-on/-en/-ön -ról/-ről -ig -ul/-ül -ként, -képp(en) -kor -ért -stul/-stül -vá/-vé -nként -tt	asztal(om) asztal(oma)t asztalnak asztalnak asztallal asztalba asztalban asztalból asztalhoz asztalnál asztaltól asztalra asztalon asztalról asztalig asztalul asztalként órákor asztalért asztalostul asztallá asztalonként Győrött, Péccsett
5	Határozottság	-	-		
6	Klitikum	-	y	-e	katona-e
7	Élő/élettelen	-	-		
8	Birtokos száma	egyes (singular) többes (plural)	s p	-m; -d; -a/-e, -ja/-je, Ø -nk, -unk/-ünk; -tok/-tek/-tök; -uk/-ük, -juk/-jük, -k	asztalom, asztalaim asztalunk, asztalaink
9	Birtokos személye	első második harmadik	1 2 3	-m; -nk, -unk/-ünk; -d; -tok/-tek/-tök; -a/-e, -ja/-je, Ø; -uk/-ük, -juk/-jük, -k	
10	Birtok(olt) száma	egyes (singular) többes (plural)	s p	-é -éi	asztalé(t), asztaloké(t), asztalomé(t), asztalaimé(t)

2. Igék (Verb) – V

Pozíció	Attribútum	Lehetséges értékek	Kód	Toldalékok (jelek, ragok, képzők)	Példa
1	Típus	fő (main) segéd (auxiliary) ható (modal) gyakorító (frequentative) műveltető (causative) gyakorító+ható műveltető+ható műveltető+gyakorító műveltető+gyakorító+ható	m a o f s 1 2 3 4	-hAt -gAt -(t)At -gAthAt -(t)AthAt -(t)AtgAt -(t)AtgAthAt	fogok (menni) mehetek pofozgat etet boncolgathat fektethet etetget futtatgathat
2	Mód/forma	kijelentő (indicative) felszólító (imperative) feltételes (conditional) főnévi igenév (infinitive)	i m c n	Ø -j, -jj, -gy, -ggy, -s -(n)na/-(n)ne, -ana/-ene; -(n)ná/-(n)né, -aná/-ené -ni	
3	Idő	jelen (present) múlt (past)	p s	Ø -t/-tt/-ott/-ett/-ött	
4	Személy	első második harmadik	1 2 3	-ok/-ek/-ök, -om/-em/-öm -ak/-ek, -am/-em -k; -m -m -am/-em -(u)nk/-(ü)nk -sz, -asz/-esz, -ol/-el/-öl -ál/-él, Ø; -l -d -ál/-él -(o)tok/-(e)tek/-(ö)tök -atok/-etek Ø, -ik -on/-en/-ön, -ék Ø, -k -a/-e Ø -(a)nak/-(e)nek -uk/-ük -ak/-ek	várok, eszem várjak, egyem várnék, enném várnom vártam (volna) várunk, várjunk, várnánk, várunk, vártunk (volna) vársz, eszel várj(ál); várnál várnod vártál (volna) vártok, várnátok, várnotok várjatok, vártatok (volna) vár, eszik várjon, egyék várna, ennék várnia várt (volna) várnak, várjanak, várnának várniuk vártak (volna)
5	Szám	egyes (singular) többes (plural)	s p		
6	Nem	-	-		
7	Igenem	-	-		
8	Tagadó	-	-		
9	Határozottság (alanyi/ tárgyas ragozás)	nem (no) igen (yes) -lak/-lekes ragozás	n y 2	l. fentebb (4), kivéve a főnévi igenév ragozását a tárgyas személyragos igealakhoz a <i>valamit</i> névmás helyett az <i>azt</i> névmást tehetjük hozzá mindhárom módban, mindkét időben egyes szám 1. személyű igealakok	várlak stb.
10	Klitikum		y	-e	jött-e

Elemzendő szavak

- *Faxolásaitoknak*
- *Elhozathattátok*
- *Áthatolhatatlanba*
- *Ingatlanügynökséghez*
- *Futtatgathattad*

Morfológiai elemzés

- **Feladata:** minden szövegszóhoz hozzárendelni az összes lehetséges elemzését (szófaj és egyéb morfológiai jegyek) és a hozzájuk tartozó szótöveket (lemmák)
- **magyar vs. angol**
  - Szótári alapalakok
  - Lehetséges szóalakok száma
  - Lehetséges elemzések (kódok) száma (angol 36 vs. magyar ~1000)
  - Eltárolható-e minden szóalak?

Morfológiai elemző

- **Lexikon: szótövek és toldalékok**
- **Szabályok: a szóalakok felszíni reprezentációja és a nyelvi elemek szótári reprezentációja hogyan függ össze**
- **Csak zárt szóosztályokra működik jól (névmások, kötőszavak...) – ezek kimerítően felsorolhatók a szótárban**

Lemmatizálás

- Szótövesítés: a morfológiai elemző feladata – a szóalakot töre (lemmára) és toldalékokra bontja
- Képzés?
- Abszolút és relatív szótő:
faxolásaitoknak (*fax* vs. *faxolás*)
- Mikor melyiket érdemes használni?
szolgáltatások – szolgáltatás – szolgáltató – szolga

Ismeretlen szavak elemzése

- A szókincs állandó bővülése miatt nincs benne minden szó a szótárban
- Lehetséges toldalékok listájára lehet csak hagyatkozni
- Tartalmaz-e a szóalak jobb oldala lehetséges toldaléktömböket?
  - Ha igen, levágjuk, és a maradékot kezeljük szótóként
  - Az affixumok alapján kap morfológiai elemzést
- Előállítható-e két szótárban meglevő lemmából? (*egérpad*)

Ismeretlen szavak

- **Lehetnek:**
  - összetételek
  - Névelemek / tulajdonnevek
  - képzések
- **fémkapunk**
- **félmillió**
- **csokinyúl**
- **NATO-hoz**
- **Elemzési módszerek(Zsibrita et al. 2010):**
  - Két vagy több elemezhető részre vágjuk szét
  - Szabályok a nem lehetséges kombinációk kiszűrésére (*V+N)
  - Az utolsó elem elemzése lesz az egész szóé
  - Kötőjeles szavaknál behelyettesítés

félmillió

fél	N	half
	ADJ	half
	NUM	half
	V	be afraid
millió	NUM	million

fél+millió
NUM

szabályok:

NUM + NUM

* non-NUM + NUM

fémkapunk

fém	N	metal
kap	V	get
punk	N	punk
kapu	N	gate
unk	S	1PI (verb)
nk	S	1PIPoss (noun)

fém+kap+unk
VERB

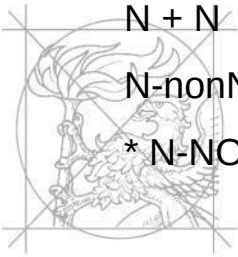
fém+kapu+nk
NOUN

szabályok:

N + N

N-nonNOM + V

* N-NOM + V

csokinyúl

csoki	N	chocolate
nyúl	N	rabbit
	V	stretch
kinyúl	V	stretch out

szabályok:

N + N

N-nonNOM + V

* N-NOM + V

csoki+nyúl

VERB

NOUN

cso+kinyúl (?)

VERB

NATO-hoz

NATO	?	NATO
hoz	V	bring
	S	to

szabályok:

N + - + S

N-nonNOM + - + V

* N-NOM + - + V

V + - + V

helyettesítés:

NATO- -> kalap 'hat'

NATO-hoz

NATO: V

VERB

NATO-hoz (kalaphoz)

NATO: N

NOUN

Szabályok rendezése:

1. helyettesítés

2. szegmentálás